

SZEVEDI EGYETEMI HÉT 1965

József Attila emlékére

Nagy sikerű irodalmi estet rendeztek a Tisza Szálló koncerttermében

A Szegedi Egyetemi Hét rendezvényei közül kiemelkedett az április 8-án este, a Tisza Szálló koncerttermében megrendezett irodalmi est, amelyen hatvanadik születésnapján névadója, a nagy proletárköltő emlékének áldozott a József Attila Tudományegyetem oktatói kara és ifjúsága.

Az irodalmi esten az egyetem Rektora és Tanácsa nevében dr. Szauder József egyetemi tanár, a József Attila Emlékbizottság elnöke, a Bölcsészettudományi Kar dékánja mondott megnyitót. Bevezető szavai után dr. Tamás Attila tanszékvezető docens alábbiakban közölt méltatása hangzott el a József Attila-i életmű jelentőségéről, a költő életéről és világirodalmi rangú munkásságáról.

Az est második részében a Nagy Endre joghallgató által tolmácsolott igényes összekötő szövegbe foglalva hangzottak el a költő versei.

Különösen Szentpál Mónika előadóművész remekelt kitűnő, pontosan értelmező és mértékartóan eszközöztelen versmondásával. Csikos Gábor, a Szegedi Nemzeti Színház fiatal művésze olyan sokat. S többnyire rosszul szavalt vers kitűnő interpretálásával hívta fel magára a figyelmet, mint a „Kései sirató”, de jól érvényesült szép orgánuma a „Nem én kiáltok” című vers elmondásában is.

Nem csak hangulatilag egészítették ki a műsort, de szervesen az elmondott versekhez is kötődtek a Szegedi Zeneművészeti Szakiskola művész-tanárjai: Jóó Csilla (ének), Delley József és Bódás Péter (zongora) által bemutatott dalok és zenei művek. A versek igényes és az írói karaktert megrajzoló válogatásán, a pontos és jól alkalmazott összekötőszövegen túl a verseknek és a zenei műveknek ez az egybehangolása is a műsort

összeállítók: dr. Tamás Attila és dr. Horváth István Károly gondos és körültekintő munkáját dicsérte.

Az est kevésbé sikerült produkcióit a közönség elé lépő kórusok nyújtották. Elsősorban a Kertész Lajos vezette egyetemiek énekkar, amely a „Mondd mit érlel?” című vers Vándor Kálmán készítette kórusfeldolgozását mutatta be. Tempóhibák, bizonytalanságok mutatták, hogy nem eléggé felkészülten állt ezúttal az énekkar a pódiumra. Az egyetemi szavalókórus Paál István vezetésével két verset, a „Medvetánc”-ot és a „Búza” címűt adta elő. Itt elsősorban az erőt hiányoltuk, különösen a Medvetánc feldolgozásából, s kissé öncélúnak tűnt a kórus mozgása, alakzat-változása is.

Egészében véve azonban maradandó élményben volt részük azoknak, akik meghallgatták egyetemünk József Attila Emlékestetjét.

Fülep Lajos. A „semmi ágá”-nak, kihűlő, szinte tapinthatóvá sűrűsödő némaságoknak, a táguló ürnak a képe itt nem divatos filozófiai hatása nyomán, hanem egy irgalmatlan életforma, továbbá nincsenek élményéből született. Azért is olyan kíméletlenül élesek ezek a képek. De azért is, mert a világban helyét föllelni, lábát szilárdul megvetni akaró ember határozott tekintete néz szembe mindezzel. Nem csupán önmagának, hanem egy jövőt formáló, a világ birtokba vételére, teljes életet kialakítására készülő osztálynak a nevében. Olyan emberé, aki nem csupán túlérzékeny idegeinek hálójával észleli és sejtí az ember-lételet fenyegető veszedelmeket, hanem az értelem tiszta fényében kutatja is azokat a törvényeket, amelyeket a jobbá teendő lét érdekében föl lehet és föl kell használni. Ebből a kettősségből születik a kornak a maga nemében egyedülálló, élet- és szépségszeretettől fűtött s egyúttal tragikusan komoly, ősi fájdalom mélységeiből kiáltó és a modern tudatosság fejelemét vállaló, sokszínű és változatos, de szinte mindvégig szilárdan ember-központú lírája. Költészet, mely az osztály állapontjáról egyetemes emberi magaslatoakra emlékezik, s amely osztály-meghatározottságában és egyetemeségében is tökéletes én-líra, legszemélyesebben egyéni életről valló költészet.

Itt érünk vissza a kiinduló magának József Attilának soraiból vett kérdésfelvetéshez: a „Téjfogal köbe mért haraptál?” önvádjához, az „érdemes volt-e hát?” problémájához. Ez a kérdésfelvetés is a legszorosabban egyéni, de egyúttal a legteljesebb mértékben egyetemes érvényű is: a jobbat akaró és kegyetlen törvények erejének szorongattatását érző emberé. Mi legyen hát válaszuk, ha nem akarunk a tragédia nagyságához és egy szigorúan az igazat mondani akaró, hamis pátozt nem ismerő művészhez méltatlan fellengzőséggel szólni?

Egyetlen rövid, s első pillanatra talán túlságig tárgyias hangzású mondat látszik a legigazabb feleletnek. Az, hogy nem tehet másképp. Ebben a másképp tenni nem tudásban azonban nagyság is van, nem csupán vak szükségesség. Azért nem tehetet másképp, mint hogy vállalta az egyetemes emberi feladat rá eső részét, mert csak így őrizhette meg igazí énjét, vagy még inkább azt mondhatnánk: csak így lehetett igazán önmagává. „Vannak küldetéses emberek — írta Derkovits Gyuláról Dési Huber István

— akiknek életintenzitása messze túlhaladja kortársai életét. Akikben tömörülnek a dolgok. Az osztály, a nép, a nemzet érzelmei. Akikben összefut minden, ami a nagy egységben él: a fájdalom, az öröm, a szenvedés. S amit érzékeikkel megélenek, sorra számba veszik: a rész ismeri így meg az egész életét, az egyén a sokaságét.” Ennek a „küldetésességnek”, ennek a szűk egységbe szorítottan élni nem tudó, a történelem és a művészet egyetemes törvényeit egyaránt önmagában hordó emberségnek a csirái érlelődtek József Attilában ifjúkorától kezdve. Ha nem ennek — bár tragikus — kibontakoztatását vállalja konok következetességgel, akkor egy önmagától idegen élet kényszeredé veszi magára. Ez pedig korábban kezdődött, s bár lassúbb, de teljesebb elpusztítása önmagának, mint az, amelyet félelmeit legyőzve, az értelem felbomlásának gátat vetve majd önként vállalt. Azután, hogy gazdag életmű megalkotásában mégis formát adott képességeinek, kiteljesítette életét.

Kiteljesedett? Talán erős a szó: harminckét év s annyi valóra nem vált terv és álom után, új művek sorának megalkotása előtt. És — ha csak részben is — azért mégis az. Mert a tragikus pusztulásban mindig van nagyság: annak a nagysága, aki — a feladatok elől tragikomikus módon futni igyekvőkkel szemben — maga „alkotja meg végzetét” —, hogy ezt a József Attilától vett merész, de rá jellemzően okos és szép szó-összekapcsolást használjuk.

Ady Endre egyszer azt mondta: itt az ideje, hogy megváltoztassuk azt az iskolamesteres szemléletet, mely szerint a költő magánélete erkölcsi példatárul hivatott szolgálni. Igaza volt. De azért az ő életének bensőbb vonulatában is van, ami példaként állhat előttünk, s még inkább így van ez József Attilánál. Élet és mű szíjjel nem választható egységet alkot, s ez az „életmű” —, hogy ebben az értelemben használjuk itt a szót — magasabb értelemben véve, „nem középkorok fokon” tanít is: az életet minden szépségében élni és átélni, az élet legkegyetlenebb törvényeit is okos tekintettel fölmérni, s vállalni az életet, mint önmagukért és egy-szersmind nagyobb célokért: a teljesebb teendő életért vívott küzdelmet.

Dr. Tamás Attila

„En József Attila, itt vagyok!” — ezzel a kihívó, kamaszosan nagyhangú kiáltással üzen haza Párizsból, ezzel ad hírt új világ készülésétől, társadalmi formálni akaró, nagy erők feszülését testében-lelkében érző önmagáról. „Téjfogal köbe mért haraptál? Mért siettel, ha elmaradtál? Miért nem éjszaka álmodtál?” — vádolja magát alig több, mint egy év-fűzéd múltán, mikor azonban már csak néhány nap választja el a haláltól. Nem szépet akaró, de tragikus módon útját tévesztő életnek kezdeti és végpontjait jelzik ezek az idézetek? — Ha mélyen átéljük a kérdést, nem könnyű rá teljesen egyértelműen tagadó választ adni. „... az lebegett szemem előtt” — írta tanárának egykori levelében — „ha egy rabló-gyilkosnak azt mondom: „te jó vagy!”, akkor az föltétlenül olyan szuggesztív hatással van rá, hogy minden természetellenes rosszaság és esetleges dac, vagy kegyetlenség kihull belőle.” Önmagával vitázó késői versében azonban ott a csatlódottság, a reménykedés hiabavalóságának kimondása: „Hittél a könnyű szóknak, Fízettél pártfogóknak, S lásd: soha, soha senki nem mondta, Hogy te jó vagy!” Érdemes volt-e hát végigjárni az ide vezető utat?

Mert igaz, hogy elmondhatjuk: versköltői ma tizezrével fogynak el, s talán az értő olvasóra — azok a kötetek, melyeknek eladatlanóságát két évtizeddel korábban azt a következtetést vonták le: „Nincs szükség rám. En nem vagyok író”. Életműve minden kortársánál nagyobb teret hódít határainkon túl is, és ha a magyar lírára a költészet hazájában: Franciaországban fölygeltek, nem kis mértékben abban is övé az érdem. És elmondhatjuk sok más is: hogy lírája kitéphetetlen az utána jövő évtizedek, sőt, talán az egész utána következő magyar irodalmi fejlődés menetéből, hogy költők — nemegyszer társaik közül kimagaslók — vallják példaképüknek. Hivatkozhatunk róla mintázott szobrokra és az ő műveinek nyomán született zenei alkotásokra, új házakra, melyek órála elnevezett lakótelepeken épülnek azért, hogy emberhez méltó lakóhellyel cserélhessék fel szűkös pödiukat, akiknek életét ő is élte. S hivatkozhatunk emberekre is, akik az ő példája szerint kívánának élni. Készen állhat hát válaszunk: az utókor részben már jóvá tette, és rajta leszünk, hogy amiben ma még nem, abban holnap jóvá tegye a költő saját korának bűnéit.

De valahogy túlságosan is „kész” ez a felelet. Egy évszázaddal korábban a romantika átszellemült pátoztásának és a biendermeier nyájasan derűs szemléletvilágának találkozásából született soraiban Petőfi Sándor még azzal biztatta szatáának költőit, hogy az utókor — mintegy kárpótlásul — majd „virágkötéllal, se-lyempárnán” bocsátja le „a sír mélyibe” az érte vívott csatában elesett hőst. — A huszadik századi, a valóságkal kíméletlenebb módon szembenéző lírikusnak: József Attilának az életművéből azonban már nem hallhatjuk ki a biztatásnak ezeket a szavait. Az éhezésnek, a megtagadottságnak, majd végül a kart lépő, csigolyát kettőtörő acélkeréknek kínját átélőről szólóval valahogy hazugul hangzik a megvívott, ünnepeltes, kényelmes pózban elmondott és végighallgatott ítélet: megérte, hogy így élt, mert az utókor... Az utókor mi vagyunk, s nincs rá erkölcsi igonk, hogy a magunk kényelme-sőbb életével adiunk megvívott választ mások gyöttrő kérdéseire.

Túl sok szó esik itt kínról, fájdalomról? Igaz: József Attilának életét sem csupán ez jellemezte, még kevésbé mondható ez a költészetének egészéről. Meny-hyi boldogon jókedvű árad Bécsből—Párizs-ból nővérehez intézett kamaszos hangvé-telű soraiból! Amikor arról ír, hogy a jó bécsi nép az ő kipirult képét meglátván kalapdobálva üdvözölte a tavasz meger-

keztét, mikor arról számol be, hogy francia kiejtését már csak ritkán tévesztik össze lappföldi törzsek csatakiáltásaival, mikor koplalásán és soványágán tréfal-kozik, Petőfi és Arany egymásra találásá-nak játékos bumfordiskodásával mérhető csak össze az a hancúrozó örfim, mellyel barátja: Illyés Gyula társaságában kö-zösen írnak verseket: egyik a rimeket adja, másik a többi kötelese megrini. Ott ez a játékos humor bíróság előtti megszólalásában is, mikor a vád tárgyát képező, Lebukott című versét olvasva a bírót el-ragadja a sorok lendülete, s csaknem ki-kiáltja a tiltott szavakat: „Jeljen a szov-jet!” — és lehetne idézni kedves törté-neteket arról, hogyan „szedte rá” szer-kesztőtársait arra, hogy lapjának az ő ál-tala javasolt, nemes érteimű „Szép Szó” legyen a címe; arról, hogy milyen boldog örömmel hívta meg saját, egy szobájába a párt küldöttjét, ahol aztán földre terített pokrócon alhatott volna az illető, ha az éjjel írni költő nyugodni hagyta volna. Le-hetne még egy tréfás, derűs mozzanatot idézni életéből. Költészetének ismerője azt is tudja, hogy verseinek szövevébe is mélyen beleivódott ez a hányaveti vagy játékos könnyedség: soraiknak lendülő-hajló ritmusába, könnyed dalszerűségébe, képeinek frissességébe, üde tisztaságába. „Jó szóval oktasd — játszani is engedj szép, komoly fiadat!” — Int még késői versében is a szabadsággal, könnyedség-gel, életörömmel rokon emberi megnyil-vánulás fontosságára, s más verseinek is kedves szava a játék. Oda állítható a rend, a lágy, az okos mellé. Nem hiány-zik ebből a költészetből a közösségre, a társra találás örömeinek szava, s a termé-szetben, a szépként meglátni tudott világ-egészben való feloldódás újjongó kiáltásai éppúgy kihangzanak belőle, mint a társa-dalmat megváltoztatni akarásnak hittől erős zavú pátoztása. „Hú, tömegek, tovább, tovább!” — harsan hangja a szocialista tömegharc közepette, s bizon szép szavak-kal szól arról, hogy majd „megvilágosul gyönyvörű képességünk: a rend”. Ott érzi magát a földjét szántó paraszt gondolatá-ban, a nehéz munkájába fáradó-törődő munkás mozdulatában, s szépség nélküli életükből kiemelkedni vágyó suhancok ér-zésvilágában, képzelete csillagrendszerek világának sokszínű szépségét is úgy tudja szemlélni, mint elébe hajló „bokron a vi-rágokat!”. Mindez így van: ez a gazdag élményvilág, ez a teljes, szép életre vá-gyó érvénység az egyik lefőbb forrása a korszakos jelentőségű józsefattilai lírának. De ott van ebben az életben mindennek az ellentéte is.

A puritán emberi méltóságát, a költői fejelemet annyira tisztelő Babits Mihály nem minden jog nélkül mondta néha szenvedő, fájdalommal hivalkodó költő-társainak s az öleső, de látványos fájdal-makat igénylő közönségnek a maga ke-serű szavait: úgy látszik, nekik „nem ta-kart seb kell, hanem festett vérzés”. Am Babits — akit József Attila nővér-mivoltá-ban részint méltán, de fiatalos, sértő szertelenséggel megtámadott — csak éle-tének végén ismerte meg a szenvedés igazí szemérmet is levőző poklait. Köz-vetlenül kímő betegségé folytatán, köze-vetten írósköböl. Egy könyv — az Ölvés Gyuláé — a puszták népének embere-alatti életét tárta föl előtte. Egy levélnek néhány sora másfajta élet rettenetibe adhatott számára bepillantást. Ezt a le-velet József Attila írta. Sehol annyira a művész személvés életének osztályának s evúttal nemzetének lét- vagy nemlét-kérdésévé nem tömörülték a társadalmi problémák, mint amennyire a Horthy-kor magyar proletárművészeinek számára azokká lettek; sehol másútt olyan szen-vedélyes hitet nem kellett a rettenettel szembeögeezni, mint amennyire nekik ezt meg kellett tenniük — ezért is nincs má-sutt Derkovits Gyula és József Attila — mutatott rá egy szép emlékbeszédében

Fiatal írók és költők szerzői estje

A KÖLTÉSZET — és általában a művészet — lényegénél fogva közösségi természetű. A társadalmi fejlődése során azonban költő és a művet befogadó közönség természetes és közvetlen kapcsolata megszakadt. Egy-egy ilyen szerzői est célja és feladata az, hogy ezt a kapcsolatot szerző és közönség között valamiképpen ismét helyreállítsa. A költő így közvetlenül mérheti le, hogy a hallgatóság befogadja-e művét, az egyén pedig egy közösség részévé válna kap-hat teljesebb művészi él-ményt. — Ezen gondolatok jegyében nyitotta meg Ta-más Attila egyetemi docens fiatal íróink és költőink szerzői estjét.

Az április 9-én a Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium Dísztermében megrendezett estnek az adott különös jelentőséget, hogy a naquiske-rű „Egész” és „Heten” törz-szárdája alighanem utóliára lépett fel együtt. A korábbi-aknál még teljesebb siker, s az egyetemi napokhoz méltó „produkció érdekében meg is tették mindent: a kitűnő-én játszó külföldi színhar-monika-együttes, Jóó Csilla kultúráltn előadott ének-számai Csikos Gábornak és az Egyetemi Színzár-talánok a közreműködése: mind-mind a sikert íarerte.

ES EZ LÉNYEGÉBEN nem is maradt el, de valahogy mégsem volt zavartalan. Talán, ha erőteljesebb szere-pet folytán nagyobb közönség ön össze, ha már ideig-korán sikerül időtleni, hogy szájharmonika hang-nersenyit rendezünk vagy szerzői estet, ha...

De haigunk! Aki a mű-vekre figyelt, íau is szép él-ményben lehetett része, s talán hasznosabb, ha ezek-ről szólnunk.

A prózai munkák közül Merényi László Őri a Merényi-szálhoz tartozik című novellája aratta a leg-nagyobb sikert. Merényi so-

kat fejlődött első írásai óta. A belső monológgal — amely már korábban is több-ször alkalmazott — sikerült érzékeltetnie a főhős vívó-dását és jellemének alakú-teremtését. Az izgalmas alaphely-zet, s súlyos probléma és az érdekes egyéniség tették vonzóvá ezt az írást. To-vábbra is kísért azonban ná-la a politikai problémák nyers megfogalmazása, és a belső vagy külső konfliktu-sok tételszerű megoldása.

Bisteli András írása (Or-szágunton) — legalábbis ben-nem — bizonyos fokú csaló-dást keltett. A novella hősei meglehetősen szimplák és egysíkúak, s így történetük is érdektelen. A novella stí-lusán is lehetett volna még javítani. Az est érdekes szín-foltja volt viszont Kis Aurélnak a fiatal nemzedék-ről (főleg egyetemistákról, fiatal tanárokról, mérnökökről, orvosokról) szóló szoci-ográfiái jellegű tanulmánya — bár többnyire megmaradt a felszíni jelenségek leírásá-nál. (A szociográfiával, mint műfajjal való kísérletezés azonban mindenképpen hasz-nos lehet!)

A FÉLTIVASOTT versek színvonalra került is előnari eltérések voltak, bár Attilának jobb, mint a nővére írásoké. A most elős-ör szereplő Gróf József költeményei-nek hatásán sokat rontott a monoton felolvasás. Talán a választás sem volt a leaszere-nesebb; csapnibb hangot mondtó versek is vannak az övéi között. Oláh Eva három verse közül a „Szép fo-guelemmel” érdemelt valá-ban nagyobb tapsot. A találó képekkel kerek egészű for-mált gondolat valóban me-naltalta az utat a közönség-hez.

Természetesen ezúttal is a Kelemen. Veres, Rigó triász szerenlését kísérte a leg-na-guobb érdeklődés.

Kelemen János már ko-rábban is megmutatta főe-konyosságát bizonyos emberi

alaphelyzetek: a küzdelem vállalása vagy elvetése, a teljes emberi magatartás hirdetése iránt (Egész). Lénye-gében ezt a témát olvasta fel — mitológiai keretbe ágyazva — a most bemuta-tott négy vers (Ikarus, Gil-games, Sisiphus Ezsau). A versek jók és méltán arattak sikert. Hallgatásuk, illetve olvasásuk közben azonban feltétlenül gondolnunk kell a tematika beszűkülés veszély-re, mely könnyen vezethet terjengősséghez, rutintól irt versekhez.

Veres Miklós korábbi lázongása mintha az életben elsősorban a szépet kereső józanabb lehhiggadásnak adta volna át helyét. E lehhiggadás azonban semmit sem változtatott képteremtésének vonzó frissességén. Különösen a Radnóti emlékére írt „Pár-huzamos könyörgések” (mely a szavalókórus előadásában sajnós csak nehezen volt kö-vethető), és az „Eszőlő áldó” tñti ki ebből a szempontból. Ezek a versek azt mutatják, Veres Miklósnak még sok lehetőség van.

ÜGY ÉRZEM, hosszabb távlatra visszatekintve is jo-gos az a megállapítás, hogy a legdinamikusabb valósig-látásról Rigó Béla versei tanúskodnak. Ő az, aki a leg-sokoldalúbban szűri át a ma-ga egyéniségét a külvilág eseményeit, változásait. A felolvasottak közül leginkább Prokrustes című verse tet-szett. Megformálás (tritusm, képalkotás) tekintetében az Autóstopp c. vers a legérde-kesebb.

A felolvasott művek tehát, ha nem is minden esetben, továbbfejlesztésről, de a ko-rábban kialakított jó szinno-nal tartásáról tanúskodnak, s reméliük, hogy a felolvasott művek egyikét-másikát rö-videben olvashatjuk nyomta-tásban is. Bizunk abban, hogy a most felmutatott eredmények újabb eredmé-niek kiindulópontjai képe-zik.

G. Vass István